

Genushistorikernas utmaningar

Karin Hassan Jansson

Min utgångspunkt för dessa personliga reflektioner är de frågor vi fick när vi bjöds in som gäster till seminarieserien Genushistoriens utmaningar (härefter kallat Stockholmsseminarierna). Den första frågan handlade om vilka teoretiska förändringar och vändpunkter vi sett i den feministiska historieskrivningen. Många seminariegäster beskrev en förändring från det som kallats kvinnohistoria till genushistoria och begrepp som "intersektionalitet" och "queer". Även mina erfarenheter kan på ett vetenskapsteoretiskt plan beskrivas i sådana termer så jag tänkte istället ägna några ord åt de mer vetenskapssociologiska – eller organisatoriska – aspekterna av min teoretiska resa.

I Uppsala där jag gick min grundutbildning fanns i mitten av 1990-talet en stor nyfikenhet på genus som metodiskt och analytiskt begrepp men inte särskilt mycket erfarenhet av att arbeta med det. Den första egentliga skolning jag fick i feministisk teori var en doktorandkurs i genusteori på fakultetsnivå i slutet av 1990-talet. I kursens fokus stod begreppet "genus" och hur det skulle förstås i relation till andra centrala begrepp som "kropp", "diskurs" och "makt". Diskussionerna var väldigt givande, inte minst för att deltagarna hade erfarenheter från olika ämnen och därmed från olika traditioner och sätt att hantera frågor om kön i vetenskapen. Våra lärare (Kekke Stadin och Denise Malmberg) kom också från olika discipliner (historia och etnologi) och bidrog med skilda erfarenheter och ställningstaganden.

Man kan se det som en nackdel att det inte fanns så mycket kunskap om eller erfarenhet av genusteori och genushistoria i den miljö där jag skolades som doktorand. Men det innebar samtidigt att vi som var intresserade var tvungna att skapa miljöer och fora där vi kunde skaffa oss det vi behövde. På historiska institutionen i Uppsala ordnade vi bland annat "bikupor" (små informella icke-hierarkiska diskussionsgrupper) där vi diskuterade maskulinitetsteori och manlighetshistoria. Frågor om hur vi skulle omsätta genusteori i praktisk forskning ställdes i centrum för genusseminariet vid Historiska institutionen då det leddes av Gudrun Andersson. Vid en serie seminarier presenterade doktorander från olika ämnen vid fakulteten hur de använde genus i sin empiri. Vi hörde exempel från bland annat idéhistoria, arkeo-

logi, antropologi, historia och litteraturvetenskap. Diskussionerna blev mer text- och teorinära när några av oss sedan producerade en skrift tillsammans.¹ Arbetet med att relatera gemensamma teoretiska begrepp och diskussioner till våra vitt skilda empiriska fält och olika ämnestraditioner blev en tvärvetenskaplig problembaserad skola av bästa sort.

För mig var det också viktigt att kunna möta (genus)historiker utanför Uppsalamiljön. Det skedde framför allt i Skoghs regi (Sveriges kvinno- och genushistorikers förening) men också vid de nationella historikermötena och på olika konferenser med genusrelaterade teman. Bra teoretiska diskussioner och viktiga erfarenheter för mig som färsk doktorand gav också några konferenser, framför allt Sexualitetens historia (Stockholm 1995) och Manlighet och omanlighet i ett historiskt perspektiv (Stockholm 1998). I de här sammanhangen var mitt avhandlingsämne (synen på våldtäkt i det tidigmoderna Sverige) inte mer udda än någon annans, och det var lätt att känna tillhörighet och få stöd. Men jag fick också mycket kritik. Mitt tydligaste minnet av det är från Stockholm någonstans i mitten av min forskarutbildning. Jag hade lagt fram en genusteoretisk text i Uppsala och fått väldigt lite respons och sökte mig därför till genushistoriska seminariet i Stockholm med samma text. Seminariet var kunnigt och kompetent. Jag var naiv och fick mycket – fullständigt rättfärdig – kritik. Det var onekligen något av ett elddop.

Diskussionerna i de miljöer jag befann mig på 1990- och i början av 2000-talet utgick ofta från teorier och begrepp formade av bland andra Judith Butler, Robert Connell, Anita Göransson, Yvonne Hirdman, Joan Scott och John Tosh. De cirklade mycket kring hur de genusteoretiska begreppen skulle förstås och användas. Andra – för mig starkt formativa – diskussioner utgick mer från själva studieobjekten: förflutna samhällen och om hur de bäst skulle studeras och förstås. För mig blev ”den nya” kulturhistorien som växte fram på bred front under 1990-talet en källa för massiv teoretisk och metodisk inspiration.

De kulturhistoriska diskussionerna fördes delvis utanför, delvis inom det genushistoriska fältet. Empiriskt utgick de ofta från det tidigmoderna europeiska samhället och behandlade sådant jag själv intresserade mig för, till exempel föreställningar om våld, sexualitet och äktenskap. Här inspirerades jag av historiker som Natalie Zemon Davies, Lynn Hunt, Lyndal Roper, William Sewell, Dror Wahrman och Garthine Walker. Om de genusteoretiska diskussionerna emellanåt tenderade att hamna i empiriskt problematiska och närmast filosofiska återvändsgränder uppfattade jag de kulturhistoriska diskussionerna som i grunden mer konstruktiva.

Frågor om kön, klass, ras, sexualitet och ålder var, liksom problematisering av relationerna mellan struktur och aktör och diskurs och praktik, integrerade i de kulturhistoriska analyserna och diskussionerna. Samtidigt

var de – till skillnad från många av de utpräglat genusteoretiska diskussionerna och analyserna – utpräglat historiska, ofta inriktade på och anpassade för studiet av det tidigmoderna Europa. Jag uppfattade till exempel mycket av den kulturhistoriska forskningen om tidigmodern tid som utpräglat intersektionell, trots att den inte använde sig av det begreppet. Den kulturhistoriska forskningen låter sig inte heller självklart – eller som helhet – fogas in i det som inför Stockholmsseminariet betecknades som ”feministisk historieskrivning”, kanske inte heller i det som kallas genushistoria. Ett belysande exempel är att varken begreppen ”intersektionalitet” eller *gender* förekommer som keyword eller i baksidestexten på Dror Wahrmans bok *The Making of the Modern Self* trots att den diskuterar grundläggande och interrelaterade förändringar i de kulturella konstruktionerna av kategorierna kön, ras, klass och mänsklighet kring sekelskiftet 1800.²

En viktig fråga som ställdes inför Stockholmsseminarierna var hur genushistoriens empiriska räckvidd har förändrats. Hur man besvarar den frågan beror helt på vad man menar med genushistoria. Om man menar sådan historia som placerar könsrelationer, kvinnor och män, eller kvinnligt och manligt i fokus, är den empiriska räckvidden kanske begränsad. Men om man med genushistoria menar sådan historia som kan placera vilket historiskt fenomen som helst i centrum – som den absoluta statens framväxt, koloniseringen av Norrland eller det frihetstida ekonomiska tänkandet – och som använder genus i analysen av dessa fenomen, är genushistoriens räckvidd obegränsad. Vad menar vi egentligen med genushistoria? Och vilken genushistoria är intressant i ett vidare genusvetenskapligt perspektiv?

Resten av denna reflektion sker i förhållande till de nyss nämnda frågorna och med utgångspunkt i den sista av de frågor som ställdes inför Stockholmsseminarierna: Vilka är genushistoriens utmaningar idag? Jag som sysslar med lite äldre historia har ofta haft anledning att reflektera över att genusvetarnas (och ibland även de modernt inriktade genushistorikernas) intresse för genusrelationer inte alltid sträcker sig så långt bakåt i tiden. Historieämnet har, som bekant, tappat mark i det gemensamma tvärvetenskapliga samtalet om genus både internationellt och i Sverige. Och det gäller, som Judith Bennett påpekat, i synnerhet äldre historia.³ Det är uppenbart att forskningen om den äldre historien inte (längre) befinner sig i den genusvetenskapliga diskussionens kärna. Ett skäl till ointresset för äldre tid står kanske att finna i den feministiska vetenskapens koppling till den politiska kampen: det är inte självklart att kunskap 1400-talets könsarbetsdelning eller normerna i 1600-talets bondesamhälle är relevanta i denna kamp. En annan anledning hittar vi möjligen i svårigheterna att tillämpa teoretiska begrepp sprungna ur forskning om moderna förhållanden på samhällen och människor från perioder före de vi kallar moderna.

Många framstående svenska och nordiska genushistoriker har forskat om tiden från 1800-talet och framåt. Då skedde de processer som många intresserat sig för, nämligen kvinnoemancipationen, kvinnorörelsen och framväxten av den genusordning vi lever i idag. Mellan den tid vi känner igen som vår egen och den som föregick den finns ett brott. Om vi skriver historia mest för att känna igen och förstå dagens situation behöver vi kanske inte lägga så mycket vikt vid tiden före detta brott. Om förståelsen av vår egen process och identitet – framväxten av genusvetenskap och genushistoria – skrivs in i en historia som börjar med emancipationen och den kvinnliga aktivismen kring sekelskiftet 1800 kommer forskningen om den förmoderna tiden ohjälpligen att hamna utanför genusvetenskapens kärna.

En annan orsak ligger kanske i historieskrivningen som sådan. Den kan illustreras med en fråga jag fick på en av mina första konferenser då jag presenterade en text som behandlade föreställningar om våldtäkt, sexualitet och våld under 1600- och 1700-talen. Kommentatorn undrade, med hänvisning till Foucault, om jag verkligen kunde studera dessa frågor innan de existerade. Kommentaren emanerar sannolikt från den sortens förenklande och kontrasterande beskrivning av medeltidens och den tidigmoderna tidens europeiska samhälle som bland andra Foucault gjort sig skyldig till. När den äldre tidens historia reduceras till en fond mot vilken den moderna tidens komplexitet tecknas, är det (oavsett om tecknaren är modernist eller postmodernist) inte underligt om intresset brister för äldre tiders komplexitet.

Ett annat möjligt svar är relaterat till frågan om hur vi definierar genushistoria. I en utredning för Vetenskapsrådet från 2005 delade medieforskaren Hillevi Ganetz upp genusrelaterad forskning i genusforskning, genusperspektiv och genusaspekt. Grunden för uppdelningen var framför allt vad som stod i forskningens fokus och hur genusteoretiskt medvetet frågorna formulerats och uppdelningen användes för att utreda vad som fanns bakom de så kallade "genuskryssen" i ansökningar om forskningsmedel inom området humaniora och samhällsvetenskap. Om huvudsyftet var att analysera hur genus konstruerades och frågorna tog sin utgångspunkt i "de teorier och

"Teoretiker av alla upptänkliga slag slår sina lovar runt de fridfulla historikerhjordarna när de betar på sina förstahandskällors frodiga ängar eller idisslar varandras publikationer." Eric Hobsbawm, *Om historia*, förordet, 1999.

metoder som utformats inom kunskapsområdet” var det genusforskning.⁴ Var analysen av genuskonstruktioner ett av flera syften, och forskaren väl insatt i områdets teorier, metodik och empiri, betecknade Ganetz det som genusperspektiv. Den svagaste anknytningen till genus – genusaspekt – var forskning där genus inte hade en så framträdande plats men ändå fanns med som en dimension.⁵ Min forskning där syftena formulerats bland annat som ”att begripliggöra 1600- och 1700-talets syn på våldtäkt”, att ”diskutera vår syn på det tidigmoderna samhället och dess manlighetsideal utifrån en problematisering av relationen mellan kön och våld i hemfridsbrott” och ”att belysa gränsdragningen mellan legitima och illegitima sexuella närmanden i 1700-talets svenska samhälle”, skulle i enlighet med Ganetz definitioner betecknas som forskning med genusperspektiv eller genusaspekt, inte genusforskning⁶ och följaktligen hamna utanför det genusvetenskapliga kärnområdet. Det gäller för övrigt nästan all den kulturhistoriska forskning som problematiserar och historiserar kategoriseringar som kön, klass, ålder och civilstånd i det tidigmoderna samhället utan att knyta an till det genusvetenskapligt definierade begreppet intersektionalitet.

Litteraturvetaren Annika Olsson använder en bredare, och mer inkluderande, definition av genusforskning i en annan rapport och betonar att ”det inom genusfältet *inte* råder konsensus om vad genusforskning är och vilken forskning som innefattas i begreppet”. Hon knyter an till Pierre Bourdieus sätt att se akademiska fält som fyllt av strider och konstaterar att kampen på fältet självklart handlar om vad som skall definieras som genusforskning.⁷ Många genushistoriker verkar inom institutioner som huvudsakligen sysslar med historia medan andra finns på institutioner som betecknas som genusvetenskapliga. Genusvetenskapen befinner sig ämnesmässigt och institutionellt i en intensiv professionaliseringsfas och vi genushistoriker känner av det, oavsett var vi befinner oss. Jag tror att vi behöver fundera över hur vi ser på genushistorien som akademiskt fält, i relation till – inte i motsättning till – både genusvetenskapen och historieämnet. Här ligger, som jag ser det, en stor utmaning. Hur ser vi på vårt fält? Hur inkluderande eller exkluderande är vi? Eller, formulerat med hjälp av en fråga jag fick av en kollega inför en av Skoghs konferenser: Hur mycket genus måste man hålla på med för att kvala in? Som centrala aktörer på det akademiska fält som den genushistoriska forskningen utgör, har vi makten och ansvaret att definiera vårt fält.

The gender historians' challenge

Starting with the questions raised in the seminar series *Genushistoriens utmaningar* ('The challenges of gender history'), I describe and reflect on the milieus and contexts where I received my education in gender theory. The

relation between interdisciplinary gender theory debate and new cultural history is addressed. The classifications of gender, class, and ethnicity have, in cultural-historical research, often been historicized and problematized without the authors referring to defined gender theory concepts such as intersectionality. Based on my experience of researching early history, I raise the questions of how we define gender history and how research on medieval and early modern society relates to mainstream gender scholarship. Finally, I take up the gender historians' gauntlet: the need to discuss and define gender history as an academic field.

Keywords: research environment, gender history, cultural history, early modern history

Noter

- 1 *Bedrägliga begrepp: kön och genus i humanistisk forskning*, (red.) Gudrun Andersson, Uppsala 2000.
- 2 Dror Wahrman, *The Making of the Modern Self: Identity and Culture in the Eighteenth-Century England*, New Haven 2004.
- 3 Judith M. Bennett, *History Matters: Patriarchy and the Challenge of Feminism*, Philadelphia 2006, Ch. 3.
- 4 Hillevi Ganetz, *Genusvetenskapliga projektansökningar inom humaniora-samhällsvetenskap – en uppföljning av Vetenskapsrådets beredning och utfall år 2004*, Vetenskapsrådets rapportserie 15:2005, s. 13. "Kunskapsområdet" beskrivs på s. 12 som "det stora kunskapsområde som problematiserar hur genus, det vill säga kulturellt och socialt kön, "görs", konstrueras, blir till, formas – på olika nivåer, inom olika sfärer, i kultur och samhälle."
- 5 Ganetz, s. 12–14.
- 6 Syftesformuleringarna är hämtade ur Karin Hassan Jansson, *Kvinnofrid: synen på våldtäkt och konstruktionen av kön i Sverige 1600–1800*, Uppsala 2002, s. 17; "Väld som aggression eller kommunikation? Hemfridsbrott 1550–1650", *Historisk tidskrift* 2006:3, s. 431; "Åra och oro: sexuella närmanden och föräktenskapliga relationer i 1700-talets Sverige", *Scandia* 2009:1, s. 29.
- 7 Annika Olsson, *Genusforskning pågår: en kartläggning av i vilka institutionella miljöer forskning inom genusfältet bedrivs i Sverige*, Nationella sekretariatet för genusforskning rapport 2/07, s. 9.